

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДИЗАЙНУ
ЄВРОПЕЙСЬКА БІЗНЕС-АСАМБЛЕЯ (ОКСФОРД)
СХІДНО - УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БІЗНЕСУ (ОКСФОРД)
ІНСТИТУТ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ
ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ЗАЙНЯТОСТІ УКРАЇНИ
ЕКОНОМІЧНА ШКОЛА АКАДЕМІКА УАН В.Г. ФЕДОРЕНКА

ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ В ГЛОБАЛЬНОМУ
І ВНУТРІШНЬОМУ ВИМІРІ

МОНОГРАФІЯ

Київ 2017

ББК 65.9 (4 УКР) 56
УДК 330.3: 339.9

Рецензенти:

Грущінська Н.М. – доктор економічних наук, професор

Стежко Н.В. – доктор економічних наук, професор

Курило Л.І. – доктор економічних наук, професор

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Київського національного університету технологій та дизайну
(протокол № 9 від 19. 04 .2017 р.)*

Економіка України в глобальному і внутрішньому вимірі: монографія/
[Федоренко В.Г., Грищенко І.М., Новікова О.Ф., Ольшанська О.В., Мельник А.О.,
Воронкова Т.Є., Денисенко М.П., Войтович Р.В., Черкасов А.В., Власов В.І.,
Палиця С.В., Федоренко С.В., Грищенко А.І, Янковець Т.М., Шацька З.Я.,
Патика Н.І., Панькова О., Боков О.В., Бокова С.М., Пінчук Ю.Б., Гайдуцький І.П.,
Пясківська М.С.]; за ред. В.Г. Федоренка, І.М. Грищенка, Т.Є. Воронкової – К. :
ТОВ «ДКС центр», 2017. – 344 с.

ISBN 978-966-2339-83-3

В монографії висвітлено теоретичні основи розвитку світового господарства, форм міжнародних економічних відносин в економічних аспектах глобальних проблем. В роботі особливу увагу приділено ролі міжнародних економічних організацій в багатосторонньому економічному співтоваристві і регулюванні міжнародних економічних відносин. В роботі проведено ґрунтовний аналіз щодо унікальності розвитку волонтерського руху в Україні, а також залучення та використання внутрішньо переміщених осіб як ресурсу розвитку територіальних громад та країни. Досліджено проблему щодо перспектив розвитку глобалізації в контексті четвертої промислової революції і її соціально-економічних наслідків.

Монографія призначена для науковців, викладачів, державних службовців, фахівців, менеджерів підприємств і фінансових установ, викладачів, аспірантів, студентів, а також широке коло читачів, які досліджують проблеми інвестування економіки в умовах глобалізації.

ISBN 978-966-2339-83-3

ББК 65.9 (4 УКР) 56

УДК 330.3: 339.9

© КНУТД 2017

© ІПК ДСЗУ 2017

Авторський колектив монографії

Доктори наук, професори:

Федоренко В.Г., д.е.н., проф., академік УАН – Вступ; розділи 1.1; 1.2; 6.1;
Грищенко І.М., д.е.н., проф., академік НАПНУ – Вступ; розділи 5.1; 5.2
Новікова О.Ф., д.е.н., проф. – розділ 7.1.
Ольшанська О.В., д.е.н., проф. – розділ 4.3.
Мельник А.О., д.е.н., проф. — розділ 4.1.
Воронкова Т.Є., к.е.н., проф. – Вступ; розділи 2.1., 8.1; 8.2
Денисенко М.П., д.е.н. проф. – розділ 3.1.
Войтович Р.В., д. н. з держ.упр., проф. – 3.2.
Черкасов А.В., д.е.н., доцент — розділ 3.2
Власов В.І., д.е.н., проф. — розділ 8.3.
Палиця С.В., д.ф.н., доцент – розділ 1.3

Кандидати наук, доценти:

Федоренко С.В., к.т.н., доц. – розділи 2.2; 2.3.
Грищенко А.І., к.е.н., доц. – розділи 3.3; 3.4.
Янковець Т.М., к.е.н., доц. – розділи 5.3; 5.4.
Шацька З.Я., к.е.н., доц. – розділ 4.2.
Патика Н.І., к.е.н., доц. — розділи 6.2.; 6.3; 6.4.
Панькова О., к.е.н., доц. — розділ 7.2.
Боков О.В., к. н. з держ.упр., с.н.с. – розділ 7.3.
Бокова С.М., к.е.н., доц. — розділ 7.3.
Пінчук Ю.Б., к.е.н., доц. — розділ 7.3.

Аспіранти:

Пясківська М.С. – розділ 1.4.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1 СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО: ОСНОВНІ ЕТАПИ І ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ	11
1.1. Сучасне світове господарство	11
1.2. Основні етапи становлення та розвитку світового господарства	15
1.3. Міжнародний поділ праці – матеріальна основа розвитку світового господарства	20
1.4. Сутність та особливості міжнародної економічної інтеграції	24
РОЗДІЛ 2 ФОРМИ ПРОЯВУ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН	30
2.1. Сутність і форми міжнародних економічних відносин	30
2.2. Міжнародна економічна система: сутність, структура	53
2.3. Глобалізація та шляхи інтеграції України у світове співтовариство	60
РОЗДІЛ 3 ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОСТІ	69
3.1. Соціально-економічна сутність глобальних проблем	69
3.2. Глобалізація як новий тип суспільного розвитку	73
3.3. Глобальні проблеми сучасності і їх класифікація	105
3.4. Передумови вирішення глобальних проблем	110
РОЗДІЛ 4 ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНИХ СВІТОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	118
4.1. Трансформація економіки України під впливом світових економічних криз	118
4.2. Технологічні трансформації економіки України в умовах сучасних глобальних процесів	148
4.3. Регіонально-просторові аспекти глобалізації в економіці України	167
РОЗДІЛ 5 ОЦІНКА МОЖЛИВОСТЕЙ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО СВІТОВОГО СПІВТОВАРИСТВА НА ОСНОВІ МІЖНАРОДНИХ РЕЙТИНГОВИХ СИСТЕМ	185
5.1. Рівень глобалізації України як основа її інтеграції у світовий економічний простір	185
5.2. Вплив національної глобальної конкурентоспроможності на інвестиційну привабливість України	191
5.3. Оцінка глобальної конкурентоспроможності України на основі світових економічних рейтингів	200
5.4. Глобальний індекс інновацій як індикатор можливостей інноваційного розвитку України	207

РОЗДІЛ 6 СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМИ ФІНАНСОВИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ ТА СВІТОВОЮ ОРГАНІЗАЦІЄЮ ТОРГІВЛІ	214
6.1. Співробітництво з Міжнародним валютним фондом	215
6.2. Взаємодія з Міжнародним банком реконструкції та розвитку	219
6.3. Співпраця з Чорноморським банком торгівлі та розвитку	225
6.4. Міжнародне співробітництво з Світовою Організацією Торгівлі	227
РОЗДІЛ 7 ЗАЛУЧЕННЯ ПЕРЕВАГ НАЦІОНАЛЬНОГО ДОСВІДУ ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ РЕСУРСІВ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ДО ГЛОБАЛЬНОГО СВІТУ	237
7.1. Внутрішньо переміщені особи (ВПО) України як ресурс розвитку економіки країни	237
7.2. Залучення інноваційного досвіду волонтерства України в світову практику	246
7.3. Взаємозв'язок економічної і соціальної компонент суспільного розвитку в умовах глобалізації	267
РОЗДІЛ 8 ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ	293
8.1. Дослідження перспективних глобальних проблем в моделях Римського клубу	293
8.2. Глобальні проблеми четвертої промислової революції	303
8.3. Тенденції глобалізації світової економіки	317

ВСТУП

Наш світ остаточно поступився перед натиском глобалізації. Розмір планети стиснувся до невеликого шару, дістатися в будь-яку країну світу можна буквально за декілька днів. Як явище, глобалізація має свої переваги і недоліки, свої плюси і мінуси.

Відкрита економіка і практика, миттєвий доступ будь-якої країни до останніх досягнень науки і техніки за допомогою вільної торгівлі є безумовними перевагами прогресу людства. Але іноді нові виклики, що постають перед урядами багатьох країн і народами цілих континентів, виявляються завданнями з дуже багатьма невідомими, частково в силу новизни, а частково в силу занадто складної «механіки» економічних і громадських процесів.

Процеси глобалізації значно пришвидшилися на початку третього тисячоліття, вони передбачають повну уніфікацію економічного, політичного, соціального і духовного життя планетарного суспільства та його державно-національних моделей. Всі ці ознаки в повній мірі мають місце в Україні. В умовах трансформаційних перетворень в українському суспільстві значно зростає потреба в пошуку дієвих методів та напрямів утвердження ринкових відносин, формування соціально орієнтованої економіки.

Процес глобалізації є однією з найактуальніших проблем на сьогодні, оскільки характеризує стан і розвиток сучасної економічної системи. В сучасних умовах спостерігається все більша залежність національної економіки від дії зовнішніх факторів, особливо в умовах зменшення торгівельних бар'єрів і зростання доступу до світових ринків капіталу. Ці фактори сприяють формуванню глобального підходу до ведення бізнесу. Саме процес глобалізації створив умови до переорієнтації потенціалу національних компаній від внутрішніх та регіональних до світових ринків.

Більшість дослідників відмічає, що напрями дії глобалізаційних процесів на національні економіки є надто складними і суперечливими. Глобалізація поглиблює спеціалізацію і кооперування у світовому масштабі, міжнародний поділ праці, наслідком яких стає зростання продуктивності праці, скорочення витрат (внаслідок ефекту масштабу), оптимізація цін. Міжнародна конкуренція стимулює розвиток інноваційних процесів, новітніх технологій, в т.ч. внаслідок трансферу технологій серед країн світу.

Україна включається до світових міжнародних відносин і проектів, що слугуватиме зростанню її інвестиційної привабливості для іноземних

організацій і приватних інвесторів. Прискоренню цих процесів має сприяти ефективна державна макроекономічна політика, направлена на створення сприятливого інвестиційного клімату для ведення бізнесу, захист прав власності. Ефективність цих процесів для національної економіки також напряму залежить від рівня лібералізації її економіки, скорочення обмежень щодо міжнародної торгівлі і фінансового капіталу, робочої сили та знань, подолання корупції.

Про поширення процесів економічної глобалізації серед країн світу свідчать дослідження міжнародних рейтингових систем. Їх результати дозволяють визначити пріоритетні напрями щодо усунення слабких сторін національної економіки і розвитку сильних її сторони, що дозволить не тільки підвищувати рейтингові оцінки, але й стратегічно прискорювати зростання національної економіки.

Основні ризики глобалізації для національних економік різних країн і України, у тому числі, проявляються у переважанні розвитку передових країн світу; утисненні розвитку окремих галузей національних економік, продукція яких заміщується імпортними поставками; посиленні трудової міграції і в кінцевому рахунку – втраті конкурентних позицій на світовому ринку.

Взаємозалежність національних економік крім позитивних наслідків має і значні ризики, адже економічна нестійкість, кризові явища в одних країнах світу, можуть мати негативні глобальні впливи і збільшувати рівень нестабільності багатьох національних економік.

Так, відповідно до звіту МВФ під назвою World Economic Outlook.-2017 за останні півстоліття глобальна економіка розвивалася швидкими темпами і збільшилася вшестеро. Утричі виріс дохід на душу населення. Мільйони людей позбулися бідності. Однак якщо не покращувати продуктивність, картина може кардинально змінитися, а світ може повернутися до інертних темпів зростання. МВФ залишив без зміни прогноз по зростанню світової економіки - 3,4% 2017 року і 3,6% в 2018 році.

Темпи зростання світової економіки на 2016 рік склали 3,1%. Прогноз зростання в країнах з розвинутою економікою підвищений до 1,9% 2017 року і 2% 2018 року. В останні роки згідно висновків МВФ потенціал зростання виробництва у розвинених державах та країнах, що розвиваються, відчутно знизився. Відновлення глобальної економіки триває, однак воно помірне і нерівномірне. У майбутньому буде важче знизити бор-

говий тягар економік, а рівень життя наступних поколінь буде нижчим, ніж очікувалося раніше.

У США МВФ чекає зростання на 2,3% 2017 році і 2,5% 2018 року. Прогноз економічного зростання в Росії склав 1,1% 2017 року і 1,2% 2018 року. У Китаї зростання в 2017 році, за оцінкою МВФ, складе 6,5% і 6% в 2018 році.

Головними причинами скорочення потенціалу зростання ВВП розвинених країн визначено загальне зниження продуктивності виробництва та демографічні чинники, зокрема, старіння населення. При цьому, МВФ визначає демографічну кризу як одну з найголовніших проблем сучасного світу.

Компанія PricewaterhouseCoopers (PWC), що виступає в якості глобальної мережі компаній, які надають професійні послуги в галузі консалтингу та аудиту, опублікувала довгостроковий Економічний прогноз «Світ у 2050 році» для 32 найбільших економік, частка яких дорівнює 84% світового ВВП.* На думку експертів, до середини 21 століття домінуватимуть економіки Азії. Найбільшою економікою у 2030 році буде Китай, але з 2020 року він сповільнить темпи зростання. В звіті зазначено, що в період з 2014 по 2050 середні темпи зростання світової економіки прогнозуються на рівні біля 3% на рік. У результаті до 2037 світовий ВВП подвоїться, а до 2050 року збільшиться майже в три рази. Однак після 2020 року темпи зростання світової економіки, ймовірно, почнуть сповільнюватися під впливом двох факторів: 1) зниження темпів економічного зростання Китаю та деяких інших великих країн з розвинутим ринком і збереження помірних темпів зростання цих країн у довгостроковій перспективі; 2) уповільнення темпів зростання чисельності населення працездатного віку.

Крім того, існує тенденція погіршення позицій європейських країн в рейтингу. Протягом аналізованого періоду до 2050 року середні темпи зростання найбільших країн Єврозони прогнозуються на рівні 1,5-2% на рік. З великих країн - членів Євросоюзу найвищі темпи зростання будуть у Польщі, яка обійде Росію з точки зору довгострокового зростання. Україна не представлена у цьому звіті в силу того, що має низький розмір ВВП в розрахунку на душу населення.

* Звіт PWC Економічний прогноз «Світ у 2050 році». - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pwc.com/ua/uk/press-room/2015/the-world-in-2050.jhtml>.

Що стосується макропрогнозу розвитку економіки України, то Інститут економічного прогнозування Національної академії наук брав участь у консенсус-прогнозі, що проводили Міністерства економічного розвитку і торгівлі України з метою визначити, як розвиватиметься економіка України у 2017-2018 роках. Консенсус-прогноз – це один з численних методів прогнозування ситуації в економіці та фінансових ринках, при складанні якого береться середнє значення економічних або ринкових показників, обраних з ряду прогнозів інформаційно-аналітичних агентств та думки незалежних експертів. Застосування даного методу при складанні прогнозу дозволяє отримати більш точні очікувані цифри.

Ключові кількісні припущення прогнозу**:

1. Зовнішні припущення

Протягом 2017–2018 рр. зовнішній попит залишатиметься одним із ключових факторів макроекономічної динаміки України. Темпи світової економіки у 2017 р. стабілізуються на рівні 3,4–3,6%, що суттєво нижче середніх показників 2002–2013 рр. (близько 4,5%, без урахування кризового періоду 2008–2009 рр.).

Динаміка світового зростання залишатиметься фрагментованою: прогноз для Євросоюзу дещо погіршено (переважно через Brexit та невизначеність торгових питань), Китай поступово гальмує, Росія перебуватиме в рецесії. Це зумовить несприятливе тло для експорту українських товарів у 2016–2017 рр.

Преваги матимуть лише аграрний сектор, харчова та фармацевтична промисловість. У середньостроковій перспективі основними експортними товарами залишатимуться зерно, соняшникова олія та продукція чорної металургії. Водночас зовнішній попит на продукцію стратегічно важливих галузей вітчизняної економіки (машинобудування, авіабудування, суднобудування) демонструватиме спад, що гальмуватиме використання їх експортного потенціалу.

2. Внутрішні припущення

Реальний ВВП у 2017-2018 зростатиме на 1,9% та 3,2% відповідно. Споживання також зростатиме: приватне на 2,4% у 2017 році, та на 4,3% у 2018. Державне споживання зростатиме ще нижчими темпами: 1,8% та 2,1% відповідно.

** Герасін В. Україна у 2017 році - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sich.zp.ua/ukraina-u-2017-rosi-pidyom-bude-ale-duzhe-po/>.

Валове нагромадження основного капіталу становитиме 2,3% та 5,8%.

Індекс інфляції споживчих цін протягом двох років загальмовуватиметься від 8,5% у 2017 до 3,7% у 2018 році.

Рівень безробіття (% до економічно активного населення) за прийдешні роки суттєво не зміниться 8,5% та 7,4% відповідно. Обмінний курс, грн/дол. США (у середньому за рік) 2017 – 31,0, 2018 – 34,0. Ризики прогнозу

Головними ризиками прогнозу є такі:

- загострення бойових дій на Сході України;
- погіршення динаміки глобальної економіки;
- загострення внутрішньополітичної кризи, що дезорієнтуватиме вітчизняних суб'єктів господарювання та гальмуватиме співпрацю з міжнародними організаціями;
- зростання неплатежів за умов збереження низького рівня доходів населення і зростання тарифів на електроенергію та житлово-комунальні послуги;
- падіння світової кон'юнктури на сировинних ринках;
- відсутність конструктивного діалогу з МВФ у рамках програми

Ці та інші проблеми розвитку національної економіки України у площині сучасних глобальних проблем є предметом дослідження колективом авторів даної монографії.